

*Makalenin Türü: Araştırma Makalesi / Research Article

*Geliş Tarihi / First Received: 20.10.2022

*Kabul Tarihi / Accepted: 10.11.2022

*Atıf Bilgisi: Türk H. (2022). “Ahmet Yesevi Türbesinde İnanç ve Uygulamalar”. Hars Akademi, 5 (2), 311-325.

*Citation: Türk H. (2022) “Faith And Practices In The Shrine Of Hoca Ahmet Yesevi”. Hars Akademi, 5 (2), 311-325.

AHMET YESEVİ TÜRBESİNDE İNANÇ VE UYGULAMALAR

Hüseyin TÜRK*

Öz

Orta Asya ve Anadolu'nun her bir köşesinde varlığını sürdüren türbeler ve onlarla ilgili inanç ve uygulamalar, Şamanizm kalıntıları ve atalar kültürünün birbirine geçmiş bir görünümünü sergilemektedir. Kazakistan genelinde ve bütün Orta Asya Türk dünyasında dini bakımdan önemli sayılan kişilerin hatıralarını ebedileştirmek amacıyla yapılan türbelerin pek çoğu, mimari bakımından da birer değerdir. Kazakların Müslüman dini yaşamı içerisinde eski Türk inancının etkilerine çok sık rastlanmaktadır. Atalar kültüründen kaynaklanan “atalar ruhu” inancı ile birlikte güçlü bir türbe inancı varlığını sürdürmektedir. Kazakistan'da Müslümanlar “atababa”larının ruhlarına çok saygılıdır. Atababa kavramı erkek ataları kapsar. Ataerkil bir toplum olan Kazaklar kadın atalar değil erkek olan ataların ruhlarına daha çok saygı duyarlar. Bu yüzden her Kazak, 7 kuşak geriye kadar “atababa”larının soy şeceresini bilmek zorundadır. Ata ruhlarının kendi etraflarında bulduklarına inanırlar, huzur içinde yatmaları ve kendilerini rahatsız etmemeleri için bazı inanç ve uygulamaları yerine getirirler. Bu nedenle, atalar kültüründen kaynaklanan “atalar ruhu” inancı ile birlikte güçlü bir türbe inancı vardır. Özellikle Güney Kazakistan bölgesinde tarafımdan belirlenen toplam 33 türbe bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi ise Hoca Ahmet Yesevi'ye ait olan türbedir. Bu çalışmada Hoca Ahmet Yesevi'ye ait türbede uygulanan inanç ve uygulamalar incelenecek ve tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Atalar Kültü, türbe inancı, Hoca Ahmet Yesevi, Hoca Ahmet Yesevi Türbesi.

* Prof. Dr., Ardahan Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Ardahan. huseyinturk@ardahan.edu.tr / ORCID: 0000-0003-3231-8278.

FAITH AND PRACTICES IN THE SHRINE OF HOCA AHMET YESEVİ

Hüseyin TÜRK*

Abstract

The shrines and the beliefs and practices associated with them, which exist in every corner of Central Asia and Anatolia, display an intertwined view of the remnants of Shamanism and the cult of ancestors. Many of the shrines built in order to perpetuate the memories of people who are considered to be religiously important throughout Kazakhstan and throughout the Central Asian Turkic world are also valuable in terms of architecture. In the Muslim religious life of the Kazakhs, the effects of the old Turkish belief are very common. Along with the belief in the "ancestral spirit" originating from the cult of ancestors, a strong belief in the shrines continues to exist. Muslims in Kazakhstan are very respectful to the spirits of their "fathers". The concept of father includes male ancestors. Kazakhs, who are a patriarchal society, respect more the spirits of male ancestors, not female ancestors. That's why every Kazakh has to know the genealogy of his ancestors up to 7 generations back. They believe that ancestral spirits are around them and they practice certain beliefs and practices so that they can rest in peace and not disturb themselves. Therefore, there is a strong belief in the shrine, along with the belief in the "ancestral spirit" originating from the ancestor cult. There are 33 mausoleums determined by me, especially in the Southern Kazakhstan region. The most important of these is the shrine belonging to Hoca Ahmet Yesevi. In this study, the beliefs and practices applied in the shrine of Hoca Ahmet Yesevi will be examined and discussed.

Key Words: Cult of ancestors, shrine faith, Hoca Ahmet Yesevi, Shrine of Hoca Ahmet Yesevi.

---

* Professor Doctor, Ardahan University, Sociology Department, Ardahan. huseyinturk@ardahan.edu.tr /
ORCID: 0000-0003-3231-8278.

Giriş

Orta Asya ve Anadolu'nun her bir köşesinde varlığını sürdüren türbeler, onlarla ilgili inanç ve uygulamalar, Şamanizm kalıntıları ve atalar kültürünün birbirine geçmiş bir görünümünü sergilemektedir. Ocak'a (2000: 45-46) göre; eski Türk inanç sisteminin bir Gök Tanrı dini olması dışında bir özelliği daha vardır: Atalar Kültü. Roux'a (1999: 190) göre; ölmüş atalara saygı, onlar için kurban kesilmesi, ataerkil ailede baba egemenliğinin din alanındaki belirtisi sayılmaktadır. Yakın tarihli Moğol metinleri Şamanizm'in kabilenin değişik atalarına tapmaktan geliştiğini ya da ilk ataya tapmanın Şamanizm'i nasıl doğurduğunu göstermektedir. Atalar kültürü Örnek'e (1971: 23) göre; "*Ölümden sonra yaşamın sürdüğü ve ölenin öldükten sonra da mensup olduğu toplumla ilişkisi bulunduğu inancıdır. Bu inanca göre; ölen atanın manevi varlığı yeryüzünde kalmakta, geride bıraktığı kimselerin yaşamlarını olumlu ya da olumsuz yönde etkileyebilmektedir... Yardımlarını sağlamak için onlara yemekler, meyveler sunulur, heykeller ve maskelerle canlandırılır, adlarına ve anılarına büyük taşlar dikilir*". Roux ise atalar kültürünü şu şekilde tanımlar: "*İnsan kendisine hizmet edenlere, gerçekleştirdikleriyle belleğine kazınan kişilere karşı saygı duyma eğilimindedir. Saygı duymadan tapmaya giden yol ince bir çizgiyle ayrılmış bulunmaktadır ve ata hiçbir zaman tanrı derecesine ulaşmasa da bir tanrı gibi kendi toplumunun övgüsünü alır: işte bu atalara tapma olayıdır*" (1999: 189-190).

Türk dünyasında ata ruhları için yapılan adak yerleri ziyaret edilerek buralarda çeşitli inanç, gelenek ve bunlarla ilgili ritüeller yerine getirilmektedir. Adak yeri, Özergin (1967: 5249) tarafından "*Halkın kendi gücü dışındaki isteklerinin yerine gelmesi için, Tanrı nezdinde duasının kabul edileceğine inandığı kutlu ruhlara, bunların manevi aracılığıyla dilekte ve dileğin gerçekleşmesi karşısında türlü adaklarda bulunduğu hacet yerleri*" olarak tanımlanmaktadır. Adak ile ilgili de çok sayıda tanım yapılmakla birlikte, bunlarda ortak noktalar fazladır. Adak, genel olarak "*Kutsal tanınan bir şahsa, bir şeye herhangi bir dileğin olması için adı söylenilerek yapılan nezir ve nezir edilen nesne*" olarak tanımlanmaktadır. Örnek (1973: 11), türbeyi "*Sayrılıktan sağaltma, çocuk sahibi olma, evlenme, zor bir durumdan kurtulma vb. gibi amaçlara yönelik isteklerin yerine getirilmesi için yüce varlıklara, ermişlere, tapınaklara, yadırlara, ziyaretlere adanan oruç, kurban, yiyecek, eşya vb. gibi şeyler*" olarak tanımlamıştır.

Adak yerleri içerisinde özellikle halk katında önemli ve değerli olduğuna inanılan birinin mezarının bulunduğu inanılan türbeler oldukça önemlidir. Türbe, mezar üstüne yapılmış yapı demektir. Sözcük anlamı mezardır. Halk dilinde içinde ünlü din büyüklerinin yattığı üstü örtülü mezarlar türbe olarak dile getirilir. Mezar sözcüğünün karşılığı olarak Kazakçadaki "kesene" sözcüğünün dışında, kurgan, sin, saburgan, türbi veya türbe gibi kelimeler de Türkler arasında kullanılmıştır. Çok farklı mezar tipleri saptanmasına karşın, bunlardan en dikkati çeken yakın akrabaları, özel ve değerli eşyaları içine alabilecek kadar geniş olan yapı/oda veya höyük biçimindeki mezarlardır. Büyük yapı ya da höyük biçimindeki mezarlar daha çok belirli bir düzeye gelmiş önemli kişiler için yapılıyordu. Türklerde mezarın yanında veya yakınında bir ağacın bulunması da yaygın bir uygulamaydı.

Kazakistan genelinde ve bütün Orta Asya Türk dünyasında dini bakımdan önemli sayılan kişilerin hatıralarını ebedileştirmek amacıyla yapılan türbelerin pek çoğu, mimari bakımından da birer değerlidir. Dinî bakımdan önemli kişilerin dışında, pek çok savaş kahramanı, şehit düşen asker ve evliya (ermiş) mertebesine ulaşmış kişilere de türbeler yapılmış ve yanına da ağaç dikilmiştir.

Zamanla bu türbeler halkın sık ziyaret ettikleri kutsal mekânlar haline gelmişlerdir. Türbeler, atalara saygının güçlü olduğu toplumlarda, ölen ataya duyulan aşırı saygının maddi bir araç yoluyla somutlaştırılması arzusunun kaynaklanmaktadır. Halk, bu insanların her birinin evliya olduğuna inanmaktadır.

İslamiyet'i kabul eden Türklerden kimileri eski inançlarından kurtulamamışlar, bu inançlarının bazılarını İslami boyadan geçirip yeni kalıplara dökülmüş olarak Müslümanlaştırma yoluna gitmişlerdir. Kazakistan kültürüne baktığımızda da aynı durumu görmekteyiz. Kazakistan farklı inançların ve farklı etnik grupların yaşadığı çok kültürlü bir yapıya sahiptir. Bu çok kültürlü yapıda Müslümanlarla Hristiyanlar birlikte barış içinde yaşarlar. Kazakların, Müslüman dini yaşamı içerisinde eski Türk inancının etkilerine çok sık rastlanmaktadır. Atalar kültüründen kaynaklanan "atalar ruhu" inancı ile birlikte güçlü bir türbe inancı varlığını sürdürmektedir. Kazakistan'da Müslümanlar "atababa"larının ruhlarına çok saygılıdırlar. Atababa kavramı erkek ataları kapsar. Ataerkil bir toplum olan Kazaklar kadın atalar değil erkek olan ataların ruhlarına daha çok saygı duyarlar. Bu yüzden her Kazak, 7 kuşak geriye kadar "atababa"larının soy şeceresini bilmek zorundadır. Ata ruhlarının kendi etraflarında bulduklarına inanırlar. Huzur içinde yatmaları ve kendilerini rahatsız etmemeleri için bazı inanç ve uygulamaları yerine getirirler. Atalar kültüründen kaynaklanan "atalar ruhu" inancı ile birlikte güçlü bir türbe inancı varlığını sürdürmektedir. Özellikle Güney Kazakistan bölgesinde tarafımdan belirlenen toplam 33 türbe bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi ise Hoca Ahmet Yesevi'ye ait olan türbedir (Türk 2016: 69-70).

Hoca Ahmet Yesevi

Orta Asya, Kafkaslar, Balkanlar ve Anadolu Türkleri'nin dinî anlayış ve inançlarında geniş tesirler uyandırdığından "Pir-i Türkistan" ve "Hâce-i Türkistan" unvanlarıyla anılmıştır. Ahmet Yesevî, Yesevîlik tarikatını kurmuş, böylece tarihte ilk Türk tarikat kurucusu olmuştur. Onun, Türkler arasında özel bir yeri ve önemi bulunmaktadır (Oral 2013: 1). Hoca Ahmet Yesevi, 11. yüzyılda Çimkent'e bağlı Sayram kasabasında doğmuş, 7 yaşında yetim kaldıktan sonra Yesi şehrine gitmiştir. Daha sonra, Buhara'da Yusuf Hamadani'nin yanına yerleşmiş, onun yanında yetişmiş ve üç halifesinden biri olmuştur. 1160 yılında tekrar bugünkü adı Türkistan olan Yesi şehrine geri dönmüştür. Yesevi, öğretilerini hocası Arslan Baba'dan aldığı "Ehl-i Beyt" sevgisi ve tasavvuf anlayışı üzerine kurmuştur. Yesevîlik olarak bilinen ilk büyük Türk tarikatı, Maverâünnehir, Taşkent ve Batı Türkistan'da etkili olmuştur. Daha sonraları Horasan, İran, Azerbaycan'da yaşayan Türkler arasında yayılmış, 13. yüzyıldan sonra göçler yoluyla Anadolu'ya ve balkanlara kadar ulaşmıştır. Bu öğretinin bu kadar etkili olmasının nedeni, anlatım dili olarak Arapça ya da Farsça yerine Türkçenin kullanılmasıdır. Hece vezniyle yazdığı şiirlerle öğretisinin hızla aktarılmasını sağlayan Yesevi'nin bütün şiirleri 15. yüzyılda *Divan- Hikmet* adıyla kitap haline getirilmiştir (Güzel 2008: 54-68, 203-246).

Türkler arasında İslamiyet'in yayılmasında önemli katkıları olan, Hoca Ahmet Yesevi'nin Türk kültürünün bir parçası olan tasavvufî kültürümüzün temel taşları sayılan Mevlânâ, Yunus Emre, Hacı Bektaş-ı Velî, Hacı Bayram-ı Velî gibi tüm insanlığa yön veren mutasavvıfların evrensel düşüncelerinin ortaya çıkmasında önemli bir yeri vardır (Bice 2016: 7). Yesevi dervişleri, Orta Asya ve Anadolu halkının İslam dinini kabul etmesinde etkili olmuşlardır. Ahmet Yesevi'nin Yesi'deki dergâhında eğitilerek manevî makamlara ulaşmalarına vesile olduğu Yesevi dervişlerini (yol evlatlarını) Türkistan'ın dört bir tarafına halife olarak gönderdiği bilinmektedir. Ahmet Yesevi'nin

ismini yaşatarak Türkistan’daki irşad halkasını sürdüren ve böylece Yesevîyye tarikatını ata yurdunda devam ettiren başlıca halifeleri Mansûr Ata ve oğulları (Tâc Hâce, Zengî Ata), Said Ata, Süleyman Hakîm Ata, Sûfî Muhammed Dânişmend, Safîyyüddîn Orun-Koylakî, Baba Mâçin Muhammed Hotenî, Emîr Alî Hakîm, Hasan Bulgarî, Osman Mağribî, Cemâlüddîn Taşkendî, Mevdûd İkânî, Cemâlüddîn Kâşgârî, Süleyman Gaznevî, Seyyid Mansûr Belhî gibi isimlerdir. Ahmet Yesevi’nin Horasan halkını tarikatına davet ve manevi terbiye göreviyle gönderdiği halifeleri ise İmam Mervezî; Muhammed Bağdadî, Kemalü’ş-Şeybanî, Sa’deddîn Ata, Bahaeddîn Ata’dır. Buhara’nın tanınmış Kübrevîyye şeyhi Seyfeddîn Baharzî de Yesevi halifeleri arasında gösterilmişse de bu konu araştırılmağa muhtaçtır (Bice 2016: 149-150).

Evliya Çelebi *Seyahatnâmesi*’nin birçok yerinde Yesevi etkisinin kurucusu Hacı Bektaş-ı Velî üzerinden Osmanlı coğrafyasında gelişen Bektaşîlik tarikatına Yesevilik etkisinin derinliğini gösteren veriler sunulmaktadır (Bice 2016: 236). Evliya Çelebi, ayrıca Osmanlı’nın Anadolu ve Rumeli topraklarını gezerken rastladığı Ahmet Yesevi halifeleri ve Yesevi dervişlerine ait tekke, makam ve türbelerinden de uzun uzun bahseder. Anadolu’da irşad postuna oturan Hacı Bektaş-ı Velî, Pîr Dede, Geyikli Baba Sultan, Dâvûd Baba ve Abdal Musa, Sarı Saltık Sultan bu dervişlerdendir (Bice 2016: 236-247). Hatta Anadolu’daki Alevi- Bektaşî grupların içinde bazıları doğrudan Ahmet Yesevi’ye neseben mensubiyet iddia etmekte, hatta Ahmet Yesevi adını taşıyan bir ocak da bulunmaktadır (Yaman 2004: 36).

İslam’ın değerlerini Türk kültürünün inançlarıyla kaynaştıran Yesevi, bozkırlarda yaşayan Türk boylarının İslamiyet’i benimsemesini kolaylaştırmıştır. Bu topluluklar için kuralcı İslamiyet’ten çok dervişlerin sunduğu, daha esnek yaklaşımlı ve kuralcı olmayan, eski inançları dışlamayan bir İslam anlayışı daha yakın ve kabul edilebilir gelmiştir. Böylece Şamanist geleneklerin bazıları İslamiyet’in içinde varlığını sürdürebilmiştir. Yesevilik’te toplumsal yaşamda ve dinsel törenlerde kadın-erkek birlikte yer almıştır. Kazakistan’daki “Yesevi zikri” adı verilen törenlerde, Şamanist geleneğin İslami değerlerle kaynaştırılmış hali bugün de görülebilmektedir (Nalbant 2012: 45-46). Ayrıca Yesevilik öğretisinin temelinde *İmam Cafer Buyruğu*’nda yer alan şeriat, tarikat, marifet ve hakikat’ten oluşan “dört kapı” ilkeleri yer almaktadır (Güzel, 2008: 54-68, 203-246).

Türkler arasında İslamiyet’in yayılmaya başlaması sonucunda eski Türk inançlarına ait gelenekler farklı biçimlerde İslam inancının içinde varlığını sürdürmüştür. Eski Türk inanç ve geleneklerinin İslam inancı içinde varlığını sürdürmesinde bir tür “Türk Müslümanlığı” da denilen Yesevilik tarikatının ve onun kurucusu olan Hoca Ahmet Yesevi’nin rolü ve etkinliği inkâr edilemez. Yaman’a (2004: 33-47) göre 19. yüzyıl sonlarında Orta Asya ve Kafkasya olarak isimlendirilen eski Sovyetler Birliği coğrafyasında Nakşibendilik, Yesevilik, Kadirilik ve Kübrevilik olmak üzere dört büyük tarikat faaliyet göstermekteydi. 12-13. yüzyıldan itibaren Orta Asya’da en güçlü tarikat olan Yesevilik, zamanla ya öteki tarikatlarca özümsemiş ya da başka adlar altında Anadolu’da ve Balkanlar’da yayılmıştır. Yesevi yolunun Anadolu ve Balkanlardaki devamı olan Bektaşîlik, Hoca Ahmet Yesevi’nin takipçisi olan Hacı Bektaş Velî tarafından yayılmıştır. Alevi-Bektaşîler kendilerini Hacı Bektaş Velî’nin izbasarları olarak tanımlamaktadırlar. Kazakistan’da Yesevilik tarikatının üyeleri ayinlerde Yesevi’nin *Divan-ı Hikmet* kitabını kopuz eşliğinde okumakta, kadın erkek birlikte ayine katılmaktadırlar. Alevi-Bektaşîler de aynı şekilde Alevi- Bektaşî ozanların deyişlerini saz eşliğinde okumakta ve kadın erkek birlikte semah dönmektedirler. Her iki toplulukta da Türkçenin bozulmadan günümüze ulaşmış biçimi

kullanılmaktadır. Okumuş'a (2016: 189) göre Ahmet Yesevi, Türklere İslâm dinini sûfi bir bakış açısı/yorum ile Türk dili vasıtasıyla öğretme yoluna gitmiştir. İslâm'ı basitleştirmek ve kolaylaştırmak suretiyle insanlara sunmuş ve bunda da başarılı olmuştur. Tosun'a (2000: 126) göre de hikmetler, *Kur'an*'daki bilgilerin şiir biçiminde söylendiği yol gösterici sözlerdir. Ahmet Yesevi bunu şu sözleriyle açıklamaktadır:

"Benim hikmetlerim dertliye derman,
Kişi nasip almasa yolda kalan.
Benim hikmetlerim kanı hadistir,
Kişi nasip almasa bil habistir.
Benim hikmetlerim ferman-ı Sübhan,
Okuyup anlasan, manay-ı Kur'an" (Tosun 2000: 126).

Hoca Ahmet Yesevi'nin bu kadar etkili olmasının nedeni, anlatım dili olarak Arapça ya da Farsça yerine Türkçenin kullanılmasıdır. Hece vezniyle yazdığı şiirlerle öğretisinin hızla aktarılmasını sağlayan Yesevi'nin bütün şiirleri 15. yüzyılda *Divan-ı Hikmet* adıyla kitap haline getirilmiştir. *Divan-ı Hikmet*'in yazma ve basma nüshalarında bulunan hikmetlerde Kul Hâce Ahmet, Hâce Ahmet, Miskin Ahmet, Yesevî gibi mahlaslar kullanıldığı görülmektedir. Hikmetlerde işlenen konular Allah inancı, nübüvvet, Peygamber'e bağlılık, kıyamet halleri, cennet ve cehennem tasvirleri, dervişlerle ilgili ders verici menkıbelerdir. Hoca Ahmet Yesevî'ye atfedilen diğer bir eser de *Fakrnâme*'dir. Bu risalenin Yesevî'nin dervişleri tarafından düzenlenip derlendiği de söylenebilir. *Fakrnâme*, sanki *Divan-ı Hikmet*'in mukaddimesi gibidir. İçerik itibarıyla tarikat adabı, usulü ve erkânını, kâmil bir şeyhin, bir dervişin özelliklerini, merâtıb-ı erbaa'yı 'dört kapı kırk makam'ı açıklar (Oral 2013: 6-7).

İslam'ın değerlerini Türk kültürünün inançlarıyla kaynaştıran Yesevi, bozkırlarda yaşayan Türk boylarının İslamiyet'i benimsemesini kolaylaştırmıştır. Bu topluluklar için kuralcı İslamiyet'ten çok dervişlerin sunduğu, daha esnek yaklaşımlı ve kuralcı olmayan, eski inançları dışlamayan bir İslam anlayışı daha yakın ve kabul edilebilir gelmiştir. Böylece Şamanist geleneklerin bazıları İslamiyet'in içinde varlığını sürdürebilmiştir. Ay'a (2019: 108) göre Orta Asya'da yaşayan Türklerin İslamlaşmalarında, ama daha da önemlisi İslamlaşırken Türkleşmelerinde Yesevi geleneğinin etkili olduğu söylenilebilir. Hoca Ahmet Yesevi'nin bu derece etkili olmasında onun hocası Arslan Baba'nın (Arslan Bap) da önemli bir rolü vardır.

Arslan Baba aslen Türkmendir. Taşkent doğumlu olup, Türkistan bölgesinde uzun süre yaşamış evliyalardandır. Hem veli hem de şair olduğuna, her yıl Mekke'ye giderek ibadet ettiğine inanılmaktadır (Ergalieva 2000: 348). Arslan Baba'nın Ahmet Yesevi'nin öğreniminde ve maneviyatında önemli bir etkisinin olduğu söylenir. Ahmet Yesevi'nin geleceğiyle ilgili aldığı işaret üzerine Türkistan'a gitmiş, Ahmet Yesevi'yi bulmuş ve ona ilim öğretmiştir. Ahmet Yesevi, piri olarak gördüğü Arslan Baba'ya saygı göstermiştir. Bir rivayete göre Arslan Baba, Hz. Muhammet'in kendisine verdiği hırkayı Ahmet Yesevi'ye giydirdikten sonra ona bin bir zikir telkininde bulunmuştur. Ahmet Yesevi, Arslan Baba'nın bilgisiyle yoğrulup eren mertebesine yükseldikten sonra Arslan Baba vefatından önce oğlu Mansur Ata'yı (Baba Mansur) Ahmet Yesevi'ye emanet etmiş ve onu yetiştirmesini söylemiştir. Bunun üzerine Ahmet Yesevi Baba Mansur'u yetiştirip kendine halife tayin etmiş ve 12 Türkmen aşiretiyle birlikte Anadolu'ya göndermiştir. Ahmet Yesevi *Divan-ı Hikmet* kitabında Arslan Baba ile olan ilişkisini "Yedi yaşta Arslan Bab'a selam verdim,

hak Mustafa emanetini lütfedin dedim, hem o vakit bin bir zikrimi tamam ettim, nefsim ölüp La mekana yükseldim" sözleriyle anlatılmaktadır (Nalbant 2012: 48-50). Türkistan'ın Oturar bölgesinde bulunan Arslan Baba'ya ait türbe tuğladan yapılmış, ön iki köşesinde iki küçük kubbe ve ortasında iki büyük kubbe bulunan büyük tarihi bir binadır. Peygamberden 300 yıl önce doğduğu, 33 dini çok iyi bildiği, sonradan İslamiyet'i seçtiği ve çok uzun bir ömür yaşadığı (400 ile 850 yıl arasında) anlatılmaktadır. Ahmet Yesevi, hayatında ve eğitiminde yaptığı katkılar ve ona değer vermesinden dolayı hikmetlerinden 18. hikmeti Arslan Baba'ya ayırmıştır. Kendisini eğitmesini ve hurma vermesini burada da zikrederek onun örnekliğini ve hikmetlerini "teberrük/mübarek ve kıymetli bir emanet olarak" alınmasını istemektedir (Bkz. Nalbant 2012: 48-51):

*"Yedi yaşta Arslan Baba Türkistan'a geldiler,
Başımı koyup ağladım, halimi görüp güldüler,
Binbir zikrini öğretip merhamet eylediler,
Ağzını aç ey çocuk, emanetini vereyim,
Özünü yutmadım, aç ağzına koyayım,
Hak Rasülün buyruğunu ümmet olsam, işleyeyim,
Arslan Baba'm sözlerini işitiniz teberrük.
Ağzımı açtım, koydular, hurma kokusu eyledi mest,
İki dünyadan geçip vallah oldum Hakk-perest;
Şeyh-molla toplandı, alıp yürüdüler el-ele,
Babam dedi: Ey oğlum, zorluk vermedin bana,
Beş yüz yıldır damakta saklar idim ben sana"
"Özünü siz alıp kabuğunu verdiniz bana,
Arslan Baba'm sözlerini işitiniz teberrük.
Ağlayarak dedim: Ey Baba, genç çocuğum bilemem,
Hakk Mustafa sünnetini çocuğum, bilemem," (Nalbant 2012: 48-51)*

Bu konudaki rivayet ise şu şekildedir:

"Bazı rivayetlere göre Cebrail Peygamber efendimize bir kâse hurma getirir. Bu hurmalar efendimizce sahabelere ikram edilir. Hurmalardan birisi yere düşer. Efendimiz 'Bu hurma benden 500 yıl sonra gelecek İslam dinine hizmet edecek olan çocuk yaşta bir kişiye ulaşması gerekir, bu emaneti alanın ömrü çok uzun olur' dedikten sonra, bu emaneti kimin alacağını sorar. Peygamberin bu söylemi üzerine emaneti sahibine ulaştırma görevini Arslan Baba'nın kabul ettiği söylenir. Hz. Peygamber cebinden çıkardığı bir hurmayı ve bir de hırkayı Arslan Baba'ya teslim ederek 'Bu emanetleri o çocuğa ulaştır' dedikten sonra 'senin ömrün uzun olsun' diye de dua eder. Uzun yıllar dolaştıktan ve araştırdıktan sonra Yesi şehrinde bulunan çocuk yaşta Ahmet Yesevi'ye ulaşır. Ahmet Yesevi, Arslan Baba'yla karşılaşır karşılaşmaz "Emanetlerimi getirdiniz mi? diye sorar. Arslan Baba önce cebinde itinayla sakladığı hurma tanesini çıkartır ve Ahmet Yesevi'nin dilinin altına koyduktan sonra Hırkayı kendisine giydirir" (Nurali Dombıl, 52 yaşında, Lise Kentav; Nalbant 2012: 50-51).

Hoca Ahmet Yesevi Türbesi

Türk dünyasında önemli bir yeri olan Kazakistan'da türbe inancı oldukça güçlüdür. Burada bulunan türbeler kare şeklinde, süslemeli, kahverengi tonda, genelde tarihi taş ve tuğladan yapılar olarak dikkat çekmektedir. Üzerinde bir veya birden fazla kubbe ve içinde tam ortada türbeye adını veren kişiye ait mezar bulunur. Bazı türbeler (Hoca Ahmet Yesevi, Arslan Bap vb.) ise 3-4 bölmeden oluşmaktadır. Türbeye ait mutfak, ocağın bulunduğu bölme, yemek pişirmek için büyük kazan, mescit ve dinlenme bölümü bulunur. Dinlenme bölümünde ziyaretçiler yemek yer, dinlenirler veya uyumaya çalışarak rüyaya yatarlar. Ayrıca her türbenin ön taraf girişinde hediyelik eşyaların (tesbih, muska, üzerlik otu, nazarlık, tanıtıcı cd ve kitap, eşarp vb.) bulunduğu bir dükkân bulunmaktadır. Türbelerin etrafında ise genellikle mezarlık bulunur. Bu mezarlıklar eskiden kalma veya yakın dönemde buraya gömülmek isteyenlerin mezarlarından oluşur. Türbenin önünde ya da içinde mutlaka bir kumbara vardır. Ziyaretçiler bu kumbaralara para atar. Türbe sorumlusu olan Çıracıklar bu paralarla hem geçimlerini sağlar hem de türbenin bakımını yaparlar. Kazakistan'da türbelerin dışında, adaklar adanan, dilekler dilenen ve dua edilen kutsal olduğuna inanılan taş, ulu bir ağaç ve şifalı sular da üstü açık ziyaretler olarak bulunmaktadır (Türk 2016: 67).

Kazakistan'ın eski adı Yesei olan ancak daha sonra Türkistan adı ile anılan şehirde yer alan türbe ve muhteşem dergâhının da çatısı altında bulunduğu külliye, Türk dünyasının en önemli manevi merkezlerinden biri -ve aslında birincisi- olup geçmiş asırlarda olduğu gibi bugün de 'tüm Türkistan'ın ziyaretgâhı' olarak değerlendirilmektedir (Bice 2016: 13). Hoca Ahmet Yesevi'nin türbesi Türkistan şehrinin tam ortasında etrafı surlarla çevrili, iki yanında iki kule bulunan bir kale görünümünde kubbesi bulunmayan, güllerle donatılmış büyük bir bahçe içerisinde, büyük bir ihtişamlı tuğladan yapıma tarihi bir yapıdır. Bitişğinde yeşil kubbeli küçük bir mescit bulunur. Türbe içinde Yesevi'nin mezarı yaklaşık 2 metre yükseklikte ve 10-12 metre uzunlukta devasa bir görünümdedir. Mezarın bulunduğu bölme kilitlidir ve ziyaretçilere kapalıdır. Türbenin tam ortasında 7 çeşit metal alaşımdan yapılmış ünlü büyük kazan bulunmaktadır. Türbe içinde oda şeklinde bölmeler vardır. Türbenin yanında Abalay Han'ın anısına yapılmış bir anıt mezar bulunur. Arka tarafta şilthane denilen inziva evi bulunur. Tasavvufta Peygamber'in öldüğü 63 yaş, kemalere yaş olarak bilinir. 63 yaşına gelen inançlı kişiler burada 40 gün inzivaya çekilerek dünya nimetlerinden nefsinin arındırılır. Türbenin biraz ilerisinde ise Yesevi'nin 63 yaşından sonra inzivaya çekilerek yaşamını sürdürdüğü yer altı evi bulunmaktadır. Sonradan buraya bine yapılarak müze haline dönüştürülmüştür. Yesevi'nin ilminin yayıldığı yerler harita üzerinde işaretlenerek gösterilmiştir. Ziyaretçiler burada namaz kılarlar. Hemen bitişikte Yesevi'nin yeraltına çekilmeden önce yaşadığı evi bulunur. Burası da müze haline getirilmiştir. Burada Yesevi'nin özel eşyalarının yanı sıra, su kuyusu, at arabası, öğütme taşları, çakırık gibi eşyalar sergilenmektedir. Bu iki binanın ilerisinde ise burada yaşayan müritlerin yıkandığı hamam bulunmaktadır.

Kazakistan'da türbeler genellikle; ilgili evliyanın tarihte oynadığı rol ve tarihi kişiliği ile türbenin ya da ziyaret yerinin bulunduğu yerde yaşandığı rivayet edilen bir olay sonucunda yapılmıştır. Bazı türbe ve ziyaretlerle ilgili yaşandığı rivayet edilen bir olay anlatılmaktadır. Keramet veya kahramanlık anlatıları genellikle ilgili evliyanın birtakım olağanüstülükler gösterdiği olaylar dizisinden oluşmaktadır ve adak yerlerini ziyaret edenlerin çoğunluğu bu anlatıların doğruluğuna sorgulamaksızın inanmaktadırlar. Hoca Ahmet Yesevi tarihi kişiliği ve Kazak halkına ve Müslümanlığa yaptığı önemli katkılardan dolayı en önemli türbe olarak görülmektedir. Hoca Ahmet

Yesevi türbesi dışında kalan türbelerin bazıları dini kişiliğinden dolayı “şeyh”, bazıları savaşlarda kahramanlığından dolayı “batır”, bazıları Hoca Ahmet Yesevi’ye yakınlığından dolayı “ata”, bazıları önemli kişilerin annesi olma ve doğurganlık özelliğinden dolayı “ana”, bazıları olgun kişiliği veya önemli birinin babası olmasından dolayı “baba” ve bazıları da tarihte gösterdiği kerametlerden dolayı “evliya” olarak isimlendirilmişlerdir (Türk 2016: 70). Hoca Ahmet Yesevi türbesiyle ilgili genel bilgiler ve anlatılardan bazıları aşağıda verilmiştir.

Türbenin yapımıyla ilgili anlatılanlara göre;

“Vefatından sonrada kerametleri devam eden Ahmat Yesevi, kendisinden iki asır sonra yaşayan büyük Türk hanı Emir Timur’un rüyasına girerek Buhara şehrinin fethini müjdeler. Bunun üzerine fethe çıkan Timur (1336-1405), Buhara’ya fetheder, sonra Yesevi’nin kabrini ziyaret etmek için Yesi şehrine gelir. 1396 yılında Yesevi’nin kabrini ziyaret eden Timur kabrin üzerine muhteşem bir türbe yapılmasını emreder. Yesi şehrinin en ünlü mimarı olan Hoca Hüseyin Şirazi tarafından türbenin yapımına başlansa da her seferinde türbenin yıkıldığı görülür. Daha sonra Timur türbenin başında bekler ve inşaatı bir öküzün yıktığına tanık olur. Bu olayın hikmetini çözemez. Tekrar rüyasında Yesevi’yi gördüğünde; Yesevi, ‘önce hocası Arslan Baba’ya türbe yapılmasını sonra kendisine türbe yapılmasını’ söyler. Bunun üzerine önce Oturar’da bulunan Arslan Baba türbesi, sonra Ahmet Yesevi türbesi yapılır. Türbenin yapımı yaklaşık 2 yıl sürer. Daha sonra türbeye mescid, dergah, mutfak ve diper hizmet binaları eklenir. Türbeyi çeviren geniş bir arazi türbeye katılır ve sulama kanallarının gelirleri vakfiye olarak türbeye verilir. Bugün Kazak halkı Hoca Ahmet Yesevi türbesi ziyaretini Kabe ziyaretiyle eşdeğer tutmaktadır ve geceyi Arslan Baba türbesinde geçirdikten sonra gündüz burayı ziyaret etmektedirler” (Nalbant 2012: 46-48).

Türbe, Orta Asya ve Türkistan halkı için mukaddes bir ziyaretgahdır. Her yılın belli aylarında burada toplanan on binlerce Türkmen, Özbek, Kırgız ve Kazak bir hafta boyunca ibadet ve ayin yaparlardı (Güzel 2008: 75).

Rus yönetimi döneminde Ahmet Yesevi’nin Türkler arasındaki manevi şahsiyetinden rahatsızlık yaratır ve 1934 yılında Stalin’in emriyle türbedeki bazı eşyalar ve ünlü kazan Leningrad’daki Hermitage müzesine götürülür. Son dönemde Kazakistan yönetiminin gayretleriyle türbeye ait tarihi eşyalarla yedi ayrı alışımdan yapılan ve 2 ton su alma kapasiteli döküm kazan 18 Eylül 1989 tarihinde tekrar türbeye iade edilmiştir. Türbede bulunan bu ünlü kazanla ilgili yaygın söylence dilden dile dolaşmaktadır:

“Ahmet Yesevi’nin bakır kazanı 1945 yıllarında Rusya’ya müzeye götürülmüş. Kazanın sürekli hareket halinde olduğu ve yerinde durmadığı görülmüş. Orada bir molla ‘Bu kazanı alın şehrin etrafında 3 kere dolaştırın 3 gün sonra bu savaş bitecek, sonra kazanı asıl yeri olan aldığımız yere götürün bırakın’ demiş. Önce inanmamışlar, sonra komutanın biri mollanın dediğini yapmış. Şehrin etrafında 3 kere dolaştırmışlar ve kazanı Türkistan’daki türbeye götürüp geri koymuşlar. Kazan yerine koyulunca 3 gün sonra savaş bitmiş. Almanlar yenilmişler. Bu kazanda hiç yemek bitmezmiş ve altında yanan bir mumla bütün müritlerin karnını doyuracak kadar yemek pişermiş. Herkes yemek yediği halde yine de kazandaki yemek bitmezmiş” (Mehmet Keleş, 42 yaşında, Üniversite, Çimkent).

Hoca Ahmet Yesevi Türbesinde İnanç ve Uygulamalar

Hoca Ahmet Yesevi türbesini uzaktan-yakından ziyarete gelerek –Hac tavafına benzer bir şekilde- türbenin etrafında yedi kez dönen insanlara rastlamak mümkündür. Bütün o sahada bu nüfuzu gösterecek birçok menkıbelere, Yesevi'nin müridlerine ait mezarlara rastlanır. Kazak Türkleri ve Kırgız Türkleri kışın öldükleri vakit, onları hemen gömmezler; cesedi bir keçe veya bir bez parçasına iyice sararak bir ağaca asarlar ve ilkbahar gelir gelmez Yesi'ye götürerek Hazret Sultan Yesevi'nin kabri civarına gömerlerdi. Hatta zenginler, daha hayatlarında türbe yakınında kabir yeri olarak bir küçük toprak parçası satın alıp üzerine işaret koyarlar ve öldükleri zaman orada gömülmeyi vasiyet ederlerdi. Bugün türbe civarında yeni kabir yapılması yasaklanmış olduğu için bu adet artık uygulanmamaktadır (Bice 2016: 113). Bu uygulamaların dışında türbede yerine getirilen inanç ve uygulamalar şunlardır (Bkz. Türk 2016: 90-112):

İnzivaya çekilmek: Bu uygulama sadece Ahmet Yesevi türbesine (1 numaralı) özgüdür. Türbenin arka tarafında Şilthane denilen inziva evi bulunur. Tasavvufta peygamberin öldüğü 63 yaş kemale erme yaşı olarak bilinir. 63 yaşına gelen inançlı kişiler burada 40 gün inzivaya çekilerek dünya nimetlerinden nefsini arındırırlar. Türbenin biraz ilerisinde ise Yesevi'nin 63 yaşından sonra inzivaya çekilerek yaşamını sürdürdüğü yer altı evi bulunmaktadır.

Namaz kılmak: Bu uygulamaya bütün türbelerde sıklıkla rastlanmaktadır. Ancak namaz kılmak için daha çok Ahmet Yesevi'nin türbesine (1 numaralı) gidildiği ve Ahmet Yesevi'nin 63 yaşından sonra yer altında yaşamaya karar verdiği binada namaz kılan ziyaretçilere rastlanmaktadır.

Dua etmek: İbadetin en önemli öğelerinden biri olan dua, yüce kudretlerin yardımını ve acımasını sağlamak, onları harekete geçirmek için insanın içinde bulunduğu duruma uygun olarak o anki seslenişidir. Ahmet Yesevi türbesinde dualar sessizce okunduğu gibi, yüksek sesle, mırıldanarak ya da belli bir uyum içerisinde toplu olarak da okunur.

Büyük veya uzun mezar: Kazakistan'da büyük ve uzun mezar inancı güçlüdür. Bazı türbelerde devasa büyüklükte, çok uzun veya hem uzun hem de büyük mezarlar bulunmaktadır. Hoca Ahmet Yesevi'ye ait mezar (1 numaralı) ise yaklaşık 2 metre yükseklikte ve 10-12 metre uzunlukta devasa görünümündedir. Mezarın bulunduğu bölme kilitlidir ve ziyaretçilere kapalıdır.

Gelin-damat ziyareti: Nikâh öncesinde gelin ve damat önemli türbeleri veya camileri ziyaret ederek mutlu bir evlilikleri ve çocukları olması için dua ederler. Bu uygulamanın en yaygın olarak görüldüğü türbe Ahmet Yesevi türbesidir (1 numaralı). Ayrıca bazı önemli türbeleri (7, 28 ve 14 numaralı) ziyarete giden gelin-damatlara da rastlanmaktadır.

Kurban: Türbelerde uygulanmakta olan İslami veya İslami olmayan; *Kur'an-ı Kerim*'den dualar okumak, namaz kılmak, oruç tutmak, bir fakiri giydirmek, helva ve çeşitli yiyecekler dağıtmak, yatıra bez bağlamak, mum yakmak ve kabre bayrak bırakmak gibi çeşitli adak şekilleri bulunmasına karşın, en yaygın adak adama biçimi kurbandır. Örnek'e (1988: 87-88) göre ibadetin önemli bir bölümünü oluşturan kurban, doğaüstü alana giren kudretlerle barışıklığı sağlamak, onların verdiklerine teşekkür etmek ve onlardan bir şeyler istemek için sunulmaktadır. "*Çeşitli amaçlara yönelik isteklerin yerine getirilmesi için yüce varlıklara, ermişlere, tapınaklara, yatırlara, ziyaretlere adanan oruç, kurban, yiyecek, eşya vb. gibi şeyler*" (Örnek 1971: 11) olarak tanımlanan adak türlerinden yiyecek adağı, eşya adağı ve kurban adağına Kazakistan-Türkistan ve çevresinde

sıkça rastlanmaktadır.

Yiyecek veya eşya adağı: Her din grubunda sıkça rastlanan bu adak biçiminde türbe ziyaretine katılanlar, isteklerinin gerçekleşmesi karşılığında veya dileklerinin adağı olarak çeşitli yiyecekleri (kuruyemiş, bisküvi veya yerel yiyecekler) öteki ziyaretçilere dağıtırlar. Kimi ziyaretçiler isteklerinin gerçekleşmesi karşılığında veya dileklerinin adağı olarak türbede ihtiyaç duyulan ve kullanılan çeşitli eşyaları katkı olarak makama hediye ederler. Bu adak biçimi güney Kazakistan türbelerinin genel bir özelliğidir. Genellikle yiyecek olarak "bişi" ya da "bağursak" dağıtan ziyaretçilere perşembe günü çok sık rastlanmaktadır. Ata ruhları için bu yiyecekten en az 7 kişiye dağıtılır. Eşya olarak ise genellikle türbelerde gelen ziyaretçilerin 1 ya da 2 metre genişliğinde desenli ya da düz beyaz bezler getirerek türbede mezarın üzerine bıraktıkları gözlenmiştir. Bezlerin beyaz renkte olması temizlik ve dürüstlüğü simgelediği gibi beyaz renk aynı zamanda ruhu da sembolize etmektedir. Ziyaretçiler bu bezlerden bir parça yırtarak ağaçlara, taşlara bağlarlar ya da hasta olanların kollarına ve başlarına veya çocuğu olmayan kadınlar bellerine bağlarlar. Bazı ziyaretçiler de bu bezlerden bir veya birkaçını alarak evlerine götürerek hısımsın, akrabalarına dağıtırlar. Türbeden alınan bu bezlerin türbede yatan kişinin ruhuyla bir bütünleşmeyi ve bu bütünleşme vasıtasıyla iman gücünün artırılmasını sağlayacağına inanılmaktadır.

Para yardımı yapmak: Her türbede bir para kasası bulunur. Ziyarete gelenlerden isteyenler, türbelerde bulunan para kasasına bağışta bulunurlar. Bazı ziyaretçiler de para kasasının dışında, türbede bulunan minderlerin, beyaz bezlerin üzerine veya mezarın üzerine ya da yanına para bırakırlar.

Kutsal ağaç (ağaç kültü): Güney Kazakistan bölgesindeki türbelerin bazılarında bulunan dilek ağacının dışında, bir de çok sayıda türbenin (1, 3, 7, 12, 13, 14, 20, 21, 28 numaralı) yanında ya da yakınında bulunan ve kutsal olduğuna inanılan ağaçlar vardır. Bunların büyük çoğunluğu yaşlı ağaçlardır ve kesilmesi, hatta bir dal bile koparılması yasaktır. Kutsallığına inanılan bu ağaçların kesilmesinin kötü olaylara yol açacağına inanılır. Kutsal ağacı kesmek isteyen kişilerin başına gelen kötü olaylar geleceği ve günaha gireceklerine inanılmaktadır. Ayrıca dilek ağacıyla ilgili uygulamalar da ağacın kutsallığıyla doğrudan ilgilidir.

Yasaklar: Kazakistan türbelerinde uyulması gereken kuralların ve yapılması gereken davranışların yanı sıra yapılmaması gereken veya tabu olarak görülen bazı davranışlar da bulunmaktadır. Türbeden yüz makama dönük olarak çıkmak ve makamı öpmek gibi yapılması gereken davranışların yanı sıra, yapılması yasak olan ya da tabu olarak görülen davranışlar da bulunmaktadır. Türbe ziyaretinde temiz olmak zorunludur. Temiz olmayanlar ancak abdest aldıktan sonra içeriye girebilir. Kirli girenlerin çarpılacağına inanılmaktadır. Bayan ziyaretçilerin başının örtülü olması gerekmektedir. Bu nedenle, bayan ziyaretçiler yanında başörtüsü getirirler. Yine bayan ziyaretçilerin aşırı makyajlı ve açık elbiselerle makama girmelerinin günah olduğuna inanılır. Türbenin yakınında sigara ve içki içmek yasaktır. Herhangi bir günah işleyen insanın türbe ziyaretine katılmaması gerektiğine de inanılır. Türbenin yanında ve yakınında bulunan ağaçların kutsal olduğuna inanılmaktadır. Bu nedenle türbeye ait olduğu bilinen ağaçların kesilmemesi gerektiğine inanılmaktadır. Türbeye ait olan eşyaları çalan kişinin başına felaket geleceğine inanılmaktadır. Bazı türbelerde ise yazılı olmasa da İslami olmadığı düşünülen bazı inanç ve uygulamaların da yasak olduğu gözlemlenmektedir. Devlet tarafından önemsenen ve bakımı devlet tarafından yapılan Ahmet Yesevi türbesinde görevli olan çirakçılar İslami olmayan ve uygun

bulunmayan bazı inanç ve uygulamaların (çaput bağlamak, yemek yapıp dağıtmak, türbenin yanında kurban kesmek vb.) yapılmaması için uyarılar yapmaktadırlar. Yasakların kapsamı o kadar genişletilmiştir ki neredeyse sadece dua okumak ve namaz kılmak dışında her şey yasaklanmıştır.

Sonuç

Kazakistan Müslümanlığının temel ve tarihsel karakteristiğinin evliya kültü merkezli olduğu söylenebilir. Kazakistan kültürel coğrafyasında hem eski Türk inançlarından kaynaklanan halk dininin görünüşleri hem de devletin resmî kurumlarınca temsil edilen yüksek din söyleminin unsurları bir arada ve birbirine karşıt olarak varlığını sürdürmektedir. Bu nedenle Kazakistan'da "heterodoks halk İslamı" ile "Ortodoks ya da resmi İslamı" birbirinden ayırt etmek oldukça güçtür. Kazakistan türbelerinde ibadet sırasında eski Türk inançlarının kalıntıları olan inanç ve uygulamalara rastlandığı gibi, haremlik-selamlık uygulamasına da rastlanmamaktadır. Kazakistan'da türbelerde kadınlar ve erkekler birlikte ve bir arada ibadet edebilmekte, türbe ziyareti yapabilmektedirler. Haremlik-selamlık uygulaması sadece camilerde uygulanmaktadır. Geleneksel kalıplarla yorumlanan bu mistik heterodoks İslam'ın göçebe Türk toplulukları ve Türkistan coğrafyasında yayılmasında başta Ahmet Yesevi olmak üzere, sufilerin önemli bir etkisi olmuştur. Ahmet Yesevi, İslam'ı Türkler için yorumlamış ve yalın Türkçe şiirleriyle Muhammet öğretisini eski Türk inançlarıyla da kaynaştırarak yaymıştır. Ahmet Yesevi, Orta Asya'da yaşayan çeşitli Türk toplulukları arasında heterodoks bir nitelik almış olan bu İslam yorumunu yerleştirmede Türk tarihinde çok önemli bir rol oynamıştır.

Türbe inancı tarihi köken bakımından atalar kültüründen kaynaklanmakla birlikte, atalar kültü İslam toplumlarında "evliya kültürüne", Hristiyan toplumlarında ise "aziz kültürüne" dönüşerek bugün de varlığını sürdürmektedir. Atalar kültürünün olduğu yerlerde birçok inanç ve uygulama yan yana, iç içe ve bir arada bulunmaktadır. Atalar kültü, evliya kültü, aziz kültü, Hızır-İlyas kültü ve en önemlisi de doğa kültürleri birlikte türbe inancı içerisinde yer almaktadırlar. Hatta animizm ve dinamizm gibi ilkel inanç kalıntılarıyla birlikte çeşitli büyüsel işlemlere de rastlanmaktadır.

Kaynakça

- Ay, Zahide (2019). "Doğu Türkistan'da Ahmet Yesevi, Yesevilik ve Yesevi Geleneği", *Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları Dergisi* S. 20.
- Bice, Hayati (2016). *Pir-i Türkistan, Hoca Ahmet Yesevi*. Ankara: Hoca Ahmet Yesevi Türk-Kazak Üniversitesi Yayınları.
- Ergalieva, Jannat; Sakuzadavlı, Nurhat (2000). *Kazak Kültürü*. Almatı: Al- Farabi Kitabevi.
- Güzel, Abdurrahman (2008). *Ahmet Yesevi'nin Fakr-name'si Üzerine Bir İnceleme*. Ankara: Öncü Basımevi.
- Nalbant, Hasan (2012). *Türkistan Yerleşkesi Halk İnançları*. Yayımlanmamış lisans tezi, Türkistan: Ahmet Yesevi Üniversitesi, Türk Dili Bölümü.
- Ocak, Ahmet Yaşar (2000). *Alevi ve Bektaşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Okumuş, Ejder (2016). "Sosyolojik Okuma Yaklaşımıyla Ahmet Yesevi", *Diyanet İlmî Dergisi*. Cilt 52, Sayı 4, s. 169-190.

- Oral, Osman (2013). "Hoca Ahmet Yesevi ve Yesevilik", *International Journal of Russian Studies*. Sayı 6, s. 1-16.
- Örnek, Sedat Veyis (1971). *Etnoloji Sözlüğü*. Ankara: A.Ü. D.T.C.F. Yayını.
- Örnek, Sedat Veyis (1973). *Budunbilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TDK Yayınları.
- Örnek, Sedat Veyis (1988). *İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Özergin, Kemal (1967). İstanbul Yatırlarına Dair. *Türk Folklor Araştırmaları*, Cilt 12, Sayı 237.
- Roux, Jean-Paul (1999). *Altay Türklerinde Ölüm*. İstanbul: Kabalıcı Yayını.
- Tosun, Cemal. (2000). "Hoca Ahmet Yesevi, Hayatı, Eserleri, Toplum Eğitim Metodu", *Dini Araştırmalar Dergisi*. Cilt 2, Sayı 6.
- Türk, Hüseyin (2016). *Kazakistan Kültürü, Toplumsal Yaşam ve Eski Türk İnançları*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi.
- Yaman, Ali (2004). "Kırgızistan'da Bilinmeyen Yesevi İzbasarları: Laçiler", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırmaları Dergisi*. Sayı 29, s. 33-47.

Kaynak Kişiler

Mehmet Keleş, 42 yaşında, Üniversite, Çimkent

Nurali Dombıl, 52 yaşında, Lise Kentav.

FOTOĞRAFLAR

Hoca Ahmet Yesevi Türbesi- Türkistan.

Hoca Ahmet Yesevi türbesinde dua okuyanlar.

Hoca Ahmet Yesevi türbesini ziyaret eden yeni evli çift.

Hoca Ahmet Yesevi türbesine beyaz bez getiren ve dua eden bir kadın.

Hoca Ahmet Yesevi türbesine sunulmuş bişi ve beyaz bez.

Hoca Ahmet Yesevi türbesinde kumbaraya para atan ziyaretçiler.

Hoca Ahmet Yesevi türbesinde yedi farklı madenden yapılan kazan.